

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank “Franc Germinal”

A.Nuraddin Gürpinar

Giriş :

Altın frank, bugün için uluslararası literatürde tamamen bizî yani ülkemizi ilgilendiren ve Boğazlarumuzdan transit geçen ticaret gemilerinin, kısaca “Boğazlar Rejimi” de denilen “1936 Tarihli Montrö Sözleşmesi”⁽¹⁾ hükümleri gereğince, net tonılatları üzerinden hesaplanarak devletimize ödemekle yükümlü oldukları resim veya harç miktarının tarih ve tahakkukuna esas tarihi bir paradır. Aynen bizim Aziz, Hamid, Reşad adımları gibi yüzyıl aşın bir süre dünyada tedavül etmiş ve bilâhâre gelişen büyük siyasi ve iktisadi değişiklikler sonucu tarihteki yerini alarak redavülden kalkmıştır. Zaten gayet uzun bir süredir dünyada kağıt para sistemi (fiat money) kullanıldığından altın paralar (silkeleler) artık filen redavülde de değildirler.

Bu yazının amacı :

A) memleketimizde ana işgal konuları denizcilik ve/veya gemi işletmeciliği olan şirketlerde çalışanların bir kısmı ile ilgili resmi daire, kurum ve kuruluşlardaki bazı ilgililerin sadece adını duydugu bu tarihî paranın menşei ve yapısı hakkında amatör koleksiyoncu ile meraklı okuyuculara kısaca bilgi vermek,⁽²⁾

B) bugüne kadar gün yüzüne hiç çıkmamış, teşhir edilmemiş, dolayısıyla nümismatik dünyası tarafından bile pek bilinmediğini ileri sürebileceğim ve titiz bir araştırma sonucu varlığına ulaşabildiğim, sadece numune olarak tek bir adet darp edilmiş “1 altın frangi” tanıtmak,

C) bugün için devletimize açısından, Boğazlarumuzdan geçen gemilerden Montrö

1- Uluslararası Sözleşmenin resmi adı tam olarak şöyledir : “Boğazlar Rejimi Hakkında Montreux’de 20 Temmuz 1936 Tarihinde İmzalı Mükavelename”.

İngilizce adı : “Convention Regarding the Regime of Straits Signed at Montreux, July 20 th, 1936”.

Fransızca adı : “Convention Concernant le Régime des Détroits Signée à Montreux, le 20 Juillet 1936”.

Bizim mevzuatomuzda ise ilgili kanunun tam adı şöyledir: 24 Temmuz 1923 tarihinde Lizzanda imzalı “Boğazların râbi olacığı usule dair mukavelename”nın yerine kain olmak üzere 20 Temmuz 1936 tarihinde Montreux’de İmza edilmiş bulunan “Yeni mukavelenamenin” tasdikine dair kanun.

Kanun No: 3056, Kabul tarihi: 31.VII.1936; Resmi Gazete ile neşir ve ilanı: 5.VIII.1936 - Sayı: 3374
Uluslararası yürürlüğe giriş tarihi: 9.11.1936'dır.

2- Diğer taraftan çok ilginç bir Kapah Çarşı ile Misir Çarşısı'ndaki birçok sarraf ve kuyuncu, eskisi gibi carşıya fazla gelmemekle beraber, halen eleçine geçmeye olan “altın 20 frankları”nyen Cumhuriyetçilerini gibi gülilik alır ve sarılar, ama onlar da satıldıkları şeyin yakın tarihlerimizdeki veya günlük hayatımızdaki yerinden bithaberdirler!!

Sözleşmesi'ne göre ne şekilde hesap yapıp tictelerin taşih edildiği hakkında olabildiğince detaylı bilgi vermek;

D) altın frangın, yakın zamana kadar uluslararası alanda hangi kuruluşlarca “hesap birimi” olarak kabul edildiği hakkında kısaca bilgi vererek ayrıca “Franc Poincaré” ile arasındaki farkı belirtmektr.

A—ALTIN FRANGIN ÜLKEMİZLE ALAKASI

a) Boğazlarumuzdan transit geçen ticaret gemilerinin, İsviçre'nin Montreux şehrinde 1936 yılında imzalandan Uluslararası Sözleşme'nin 2. Maddesine göre, beher net tonılatları üzerinden devletimize ödemekle yükümlü olduğu Sağlık, Fener ve Tahliye tictelerinin hesaplandığı para birimidir. Altın frank, Sözleşme'nin Fransızca aslinde “Francs-or” ve İngilizce metninde ise “Francs gold” şeklinde geçmektedir. İmzalandığı tarihle Montrö Sözleşmesi'ne ekli Lâhiha - I ücret tablosunun altına altın frangın değeri ile ilgili söyle bir dip not düşülmüştür: “Halen yiz, kuruş, takriben altın 2 frank 50 santime muadildir”.⁽³⁾ Yine ücret tablosunun açıklama maddelerinde ödeme şekli ile ilgili şu ifade yer almaktadır: “Bunlar, tedviye tarihlerindeki kam比yo sıfatına göre altın frank veya Türk parası olarak tesviye olunur.”

b) Altın Frank'ın kısa bir tarihçesi

i) 23.12.1865 tarihinde Fransa, İsviçre, Belçika ve İtalya aralarında imzaladıkları ortak bir antlaşma ile bir para birliği oluşturarak kendisi milli paralarını tek bir standart altına almayı kararlaştırdılar. Amaçları kısaca kendi ülkelerinde yeddiğerinin parasının serbestçe tedavüllünü sağlayarak karşılıklı olarak önemlilik, ticarette kolaylığı sağlamak, Avrupa'ya istikrar ve refah getirmek ve mültecilerarası bir para tesis etmek idi. Avrupa'da o zamanlar altın ve gümüş para tedavüldi kullanıldığı için her biri diğerine ait aynı çatı ve ayardaki altın ve gümüş paraların kendi topraklarında da serbestçe geçmesini sağlayarak ülkelerarası ticarette ve alım-satım gücünde beraberliği ve mütecanıslığı amaçlıyorlardı. Bunu sağlamak için gümüş ve altından oluşan “iki metalli para standartı” (bimetallism) üzerinde anlaşarak altın ile gümüş sabitliler. Altın ile gümüş arasında

ii) O tarihlerde 1 Lira takriben 2,50 Altın Franka olduğuna göre 1 gr. has altın yaklaşık 138 kurus olduğu sonucuna varmalıyız.

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

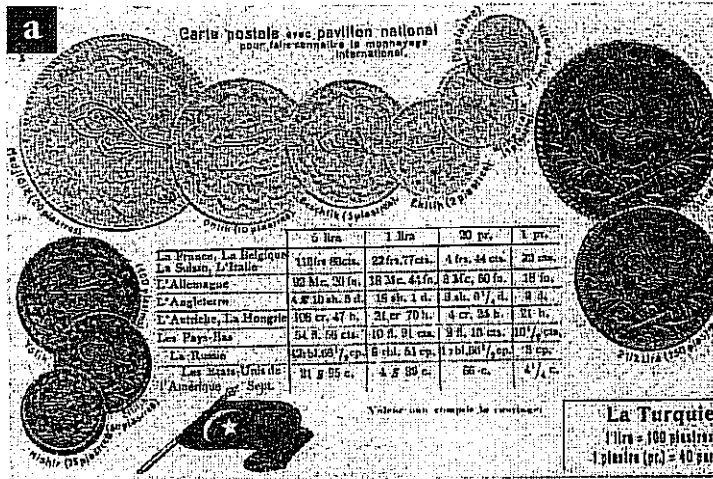
A.Nurüddin Gürpınar

"1 / 15,5" sabit emsal oranını kabul ederek 4,5 gram has gümüşü 0,290322 gram has altınına eşitlediler. [4,5 gr. gümüş / 15,5 = 0,290322 gr. altın] veya [1 Frank = 9/31 gram saf altın eşittir]

Bu birlige LATIN MONETARY UNION (LMU) "Latin Para Birliği" adı verildi. Sözleşmenin orijinal Fransızca ismi : " Naissance de l'Union latine " olup özellikle o zamanlı Fransa Kralı III. Napolyon'un (1852-1870) öncülüğü ve girişimleri sonucu gerçekleşti.

Yeri gelmişken, para ve iktisat tarihi açısından çok güzel bir görsel belge olan; kartpostal, efemera, para ve hatta postadan geçmiş hali ile pul (damga) koleksiyonu yapan kişilerin bile genellikle koleksiyonlarına katıkları; kartpostalların bütün dünyada altın çağını yaşadığı devirlerde bazı kartpostal firmalarının hemen hemen dünyadaki pek çok devlet için ayrı ayrı kartpostallar şeklinde basarak pazarladığı ve bu devletlerce darp edilip tedavüle verilen altın, gümüş, bakır vb. madeni paraların, diğer büyük devletlerin altın/gümüş sikkeleri karşısındaki paritelerini veya kambiyo oranlarını gösteren "Para Kartlarının", Osmanlı Paraları için basılmış multimedya çeşitleri arasında kendi koleksiyonunda bulunan ve insanı -110/120 yıl öncelerine gören nostaljik para kartlarından Latin Para Birliği'nin tevkif eden 3 tanesini burada görmektesiniz.

Genellikle meraklısına sadece toplayıp koleksiyonuna katığı - kimse leşuruma bakmasın ama - üzerindeki ibarelere pek kafa yormadığı ve dolayısıyla anlamadığını tahmin ettiğim kartları biraz

yakından inceleyelim:

a) Fransızca olan kartta Latin Para Birliğini kurulan ilk dört kurucu devleti yanı Fransa, Belçika, İsviçre ve İtalya'yı görmektesiniz. Dördünün de altın para değeri eşit olup 1 Osmanlı Lirasının 22 franc 77 centime eşit olduğu açıkça belirtilmiştir. 1 Osmanlı Lirası 7,2 gr ağırlığında ve 22 ayar olduğuna göre içindeki has altın miktarı 6,6 gr denektr. Diğer taraftan işbu yazımızın konusu olan 1 Altın Frank içindeki altın miktarının aşağıda 0,290322 gr. olduğunu göstereceğiz. Binaenaleyh altın 22 frs. 77 cts. içindeki has altın miktarı da 6,6 grama tekabül etmeyece olup hesaplanması şöyledir : 22,77 franc x 0,290322 gr/franc = 6,61 gr. has altın.

Aynı şekilde mesela altın ABD doları için altın Osmanlı Lirasına karşı çapraz kuru 4 \$ 39cent olarak görmektesiniz. 19. yüzyılda altın değeri dünyada sabit ve 1 ons altın = 20,67 Dolar olduğundan basit bir hesapla :

\$ 20,67 : 31,1035 gr. x 6,6 gr. = \$ 4,39/4,40 sonucuna kolaylıkla varmaktayız.

İlginc tariht not : Dikkat edilirse, İngilizce kartpostalları üzerinde U.S. of America doları yerine "U.S. of North America" doları ifadesi kullanılmıştır. Bu ilginç ifade bayağı eski bir tabir olup Atlas Okyanusu kıtasındaki on üç İngiliz kolonisinin bir araya gelerek İngiliz İmparatorluğuna karşı Bağımsızlık Bildirgesini ("Declaration of Independence") 4.7.1776 tarihinde neşrederek Amerika Birleşik Devletleri'nin kuruluşunu dünyaya ilan etmesi üzerine bu yeni bağımsız devleti tanımayan Ingiltere'ye karşı Fransa Kralı 16. Louis zamanında Fransa Devleti ile 6.2.1778'te Paris'te imzaladığı Fransa - Amerika Savunma İtifakı Anlaşmasına dayanmaktadır. Bu anlaşmada o zamanlar henüz yeni olan devletin adı "The United States of North America" şeklinde geçmektedir. Aslında bu tabir Amerikan Devleti tarafından hiçbir zaman kullanılmamasına ve 1800 yılından itibaren tamamen bükümsüz de olmasına rağmen yine de çok ilgincir

www.osmanliparalari.com

Türk Boğazlarından Geçis Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nurüddin Gürpınar

ki bu karta bu şekilde basılmış olduğunu görmekteyiz.

Fransızca kartpostalda ise yine İngilizce karttaki gibi aynı anlamda "Les Etats-Unis de L'Amérique Sept." (Septentrionale) ibaresini görmekteyiz Septentrionale şimalı (kuzeye ait) demektir ve bugünkü Büyükk Göllerin kuzeyinden Ontario ile Atlas Okyanusu kıyılara kadar Hudson Körfezi, Quebec, St. Lawrence, Newfoundland ve Labrador, Nova Scotia gibi bilinmeyen alanların 17. yüzyılda keşfedilmeleri sonrası verilen yeni isimdir ve yeni keşfedilen bu büyük bölgeye "Şimalı Amerika" tabir edilerek 17. yüzyıl sonlarında basılan haritalarda buralara "Amerique Septentrionale" dendiğini açıkça görmekteyiz.

b) İngilizce olan kartta ise bu sefer ilk dört

kuruçu devletlere ilaveren sonradan birlikte katılan Yunanistan, İspanya, Bulgaristan, Romanya ve Sırbistan da görmekteyiz. Yine hepsinin altın paraları eşit değer ve ağırlıkta olup 1 Osmanlı Lirasının yine 22 franc 77 centime eşit olduğu açıkça belirtilmektedir.

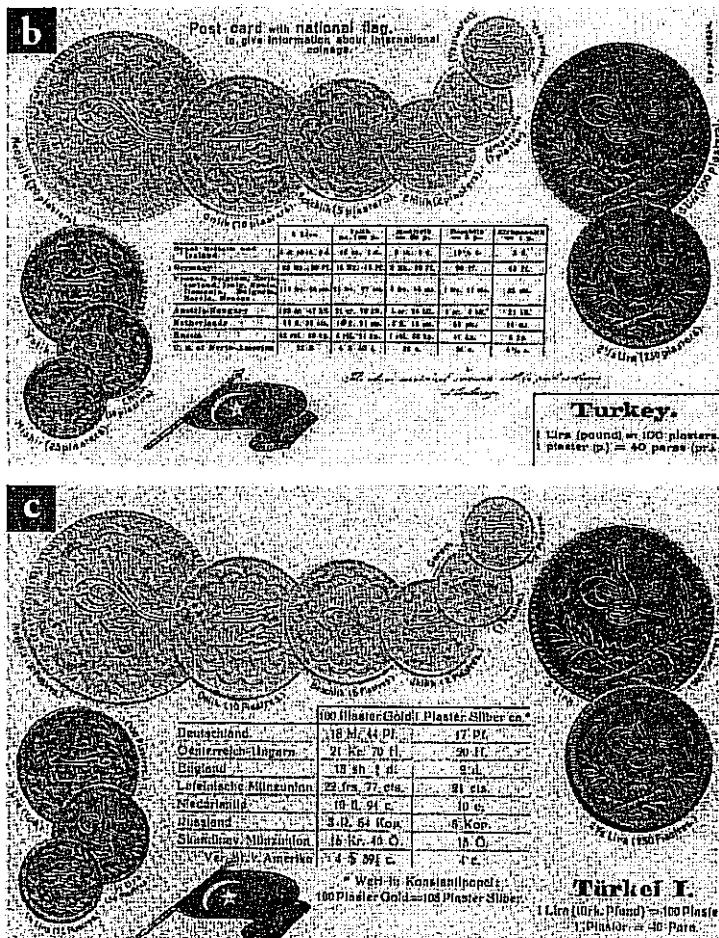
c) Almanca olan kartta ise "Lateinische Münzunion", Latin Para Birliği şeklinde basıldığı görülmektesiniz.

Para birimi desimal sisteme, 1 frank = 100 centimes olarak kabul edildi. Fransız sisteminden gelen ve adı "Franc germinal" olan paronun ismi "Franc" olarak kısaltıldı, zaten İsviçre ve Belçika da kendi para birimlerinin adını franc olarak kullanıyorlardı. 20 centimes, 50 centimes, 1 frank ve 2 frank ve 5 frank gümüşten ve 10 frank, 20 frank, 50 frank ve 100 frank 21,6 ayar (% 90 safiyat) altından darp edilecekti.

Her bir devlet kendi altın ve gümüş parasını basacak ancak hem gümüş ve hem de altın paralar, aynı ağırlık, çap ve ayarda olacak yani içindeki kıymetli metal miktarı her ülke için tipatip eşit olacaktır. Dolayısıyla paralar Franc, Lire, Peseta, Drachma... gibi ülkelerin kendi milli birim ve tasarımını yansıtacak ama tamamen aynı ağırlık, çap ve ayarda basılacak idi. Para Birliği Antlaşması 1.8.1866 tarihinde yürürlüğe girdi. Bilâhare birliğe 1868 yılında Yunanistan ve İspanya; 1889 yılında ise Romanya, Avusturya-Macaristan, Bulgaristan, Venezuela, Sırbistan, Karadağ, San Marino ve Papalık dahil zamanla Arjantin'den Finlandiya'ya kadar toplam 26 ülke Birliğin standartına uygun para basıtları. İngiltere ve Almanya ise hiçbir zaman taraf olmadılar.

ii) Peki adı "Franc

5

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nurüddin Gürpinar

"germinal" olan paranın adı nereden geliyordu? Şimdi tarihte biraz geriye yani 1865 yılı öncesine gidelim ve o zamanki Fransız para standartına bir göz atalım, böylece Latin Para Birliği'ne giden yolu daha iyi anlamış oluruz.

1789 Fransız İhtilali sonrası kurulan cumhuriyet rejiminde "ömür boyu 1. Konsül" seçilen General Napoleon Bonaparte (daha sonrasında Fransa İmparatoru I. Napolyon) 28.3.1803 tarihinde bir kanunname ile Fransız para birimi olan franga yeni bir standart getirdi. "Napolyon Altını" olarak da adlandırılan 20 Fransız altın paralar ilk defa bu kanunla basıldı ve bu altın paranın basımı ile Fransız madeni paralarında ilk defa "iki metalli sistemin" yeni baştan tanımı yapılmış oldu.

Napolyon'un 28.3.1803 tarihli kanununda (ki o zaman kullanılan İhtilal Takvimi'ne göre 7 Germinal an XI tarihli kanun) yeniden ayarlanan Fransız para birimi yani Fransız frangı söyle tanımlandı: "1 Fransız frangi 900 ayar gümüşten darp edilmiş 5 gram ağırlığındaki sikkedir". Sadece en büyük değerli darp edilecek "20 frank" altın olacaktı. Napolyon Bonapart'ın çektiği kanunda altın olarak basılacak 20 frank da söyle tarif ediliyordu: "20 franklık altın para 6,45 gram ağırlığında ve içindeki has altın miktarı 5,801 gram" olacaktır. İhtilal sonrası kabul edilen yeni takvime göre bu kanun 7 Germinal an XI tarihli olduğundan bu paraya "Franc germinal" dendi.⁴⁴

Üzerinde Napolyon'un portresi olan 20'lük franklar böylece tüm dünyada "Napolyon altını" olarak bilinmeye başlandı. Napolyon sonrasında da altın ve gümüş esasına dayalı bu para sistemi devam etti. Altın paralar değerini ve resmi tedavül parası olarak yerini hep korudu, çünkü tahta geçen krallar veya cumhuriyet hükümdeleri aynen basıma devam ettiler, şu şarta ki krallık zamanında krallı portresi ve cumhuriyet zamanında ise cumhuriyetin amblemleri üzerine basılıyordu. Ancak 1914 yılında 1. Dünya Savaşının başlaması ile ilk defa 111 yıl sonra Fransız hükümeti 20 franklık Napolyonlarının basımını durdurdu ve altın standartına 1928 yılına kadar bir daha dönmedi. Savaş sonrasında ve müteakip yıllarda enflasyonun çok artması sonucu, frangın değerini büyük ölçüde kaybetmesi ile 1803 yılından beri kullanılan ve Fransız para sisteminin temeli olan "ikili sistem" 1928 yılında tamamen terk edildi. Zamanla altın ve gümüş değerlerindeki dalgalanmalar,

özellikle 1. Dünya Savaşı sonrası dengelerin tamamen değişmesi, ülkelerin mali durumlarının sarsılması ve siyasi çalkantılar da eklenince savaş sonrasında Latin Para Birliği fileti bitti ve nihayet resmen 1.1.1927'de tarihe gömüldü. Buna rağmen bu standart İsviçre francı açısından francın % 30 devalüe edildiği 27 Eylül 1936 tarihine kadar devam etti ve aynı gün içinde altının metalik değeri anma değerini aşından İsviçre'de az da olsa tedavül etmekte olan altın para büsbütün ortadan kalktı. Diğer taraftan birliğin standartlarına uygun basılan son paralar 1967'de basılan 50 cent ile 1 ve 2 franklık İsviçre Franklinları oldular. (İsviçre 1945'de Bretton Woods sistemine katılarak parasını 1 \$ = 4,30521 Frank olarak sabitledi; yani 1 frank = 0,206418 gr. has altın eşit oldu. 1949 da ise 1 \$ = 4,375 Frank olarak sabitledendi. Diğer taraftan SBN'nin (Swiss National Bank) 2. Dünya Harbi esnasındaki (1939-1945 arası) raporlarına göre 1 kg has-alan 30.6.1940'a kadar 4.639,13 Swiss franc ve 1.7.1940'tan sonra 4.890,80 Swiss franc olarak muhasebeleştirilmişdir.)

iii) Para birimi ne idi? Gümüş ve altın paralar için ayrı ayrı kabul edilen standart ne idi? Altın paralar tabiiattra nasıl basılıyordu yani "Franc germinal" nasıl ayarlanmıştır?

Antlaşma gereği para birimi: "900 ayar gümüşten bekeri 5 gr.lik sikkę basmak" idi. 1kg.lık 900 ayar gümüşten 200 adet basılacak yani matematsel olarak içinde 4,5 gram saf gümüş ihtiyaç edecekti. Sözleşmenin diğer bir maddesi ise, gümüş ve altın arasında değişmez sabit olarak 15,5 nispetini kabul etmesi idi; yani 4,5 gr. saf gümüş 0,29032258 gr. saf aluna eşit olacaktı. Aritmetik ifade ile: $4,5 / 15,5 = 0,29032258$ olup 1 Frank içindeki has altın miktarı tam olarak $9/31$ grama eşitlenmişti. Dolayısıyla o zamanın ikrisadi hayatına ve piyasa şartlarına göre konuşursak % 90 safiyette 1 kg. lik altın külçesinin değeri olan 3.100,- Frank bire bir maden değeri üzerinden paraya yansıtılmış oluyordu. Ayrıca altın para söyle de tanımlanmıştı:

"% 90 safiyeteki altından basılmış ve ağırlığı $10/31$ gram olan 100 centimes değerindeki altın sikkedir."

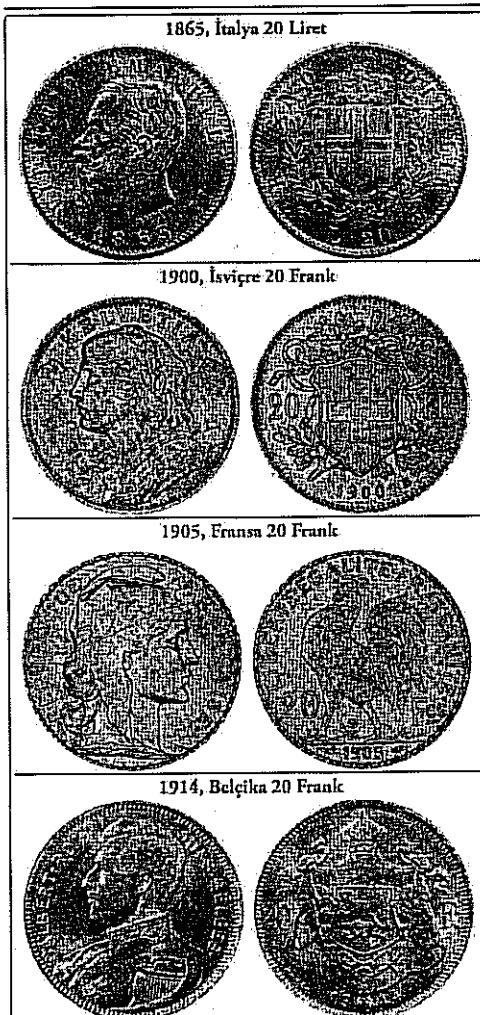
Diger tabirle bu kanuna göre 1 altın frank içinde 0,29032258 gr. saf altın olacak ve % 90 safiyeteki (21,6 ayar) 1 kg.lık külçeden 155 adet sikkę yapılarak beherine "20 Franc" değeri basılacaktı, çürükü 1 Franklık altın para aslında çok küçük yani sadece 0,32258 gr. olduğundan altın paraların en küçüğü "20 lik" olacaktı.

Hesabı söyle yapabiliriz: 3100 frank / 155 adet = 20 Frank/adet (nominal değerde). 20 Frank

4- Yeni İhtilal takvimi 1793 – 1805 yılları arasında 12 yıl kadar kullanılmış ve 1.1.1806'da terk edilmiştir.

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nurüddin Gürpinar

nominal değerindeki bir altın sikkenin ağırlığı ise : 1000 gr. / 155 adet = 6,4516 gr. yapar. Buradan beher 20 franklık altın para içindeki has altın miktarı ise : (% 90 safiyeteki külçeden kesildiğine göre) 6,4516 x 0,900 = 5,80645 gr. yapar. 20 franklık parada bu kadar saf altın olduğuna göre buradan 1 Altın Frank içindeki saf altın miktarı itibarı olarak : 5,80645 / 20 = 0,29032258 gr. bulunur.

İste Montrö Sözleşmesinde adı geçen altın frangın içindeki has altın miktarı olan 0,29032258 gr buradan gelmektedir ve bu değer itibarı olarak hiç değişmemiştir. Dolayısıyla Montrö Sözleşmesi'nde

geçen "Francs Gold" ifadesi aslında anonim bile sayılabilen olup işbu yazımızın amacına uygun olaraktan altın Fransız Frangi veya altın İsviçre Frangi ve hatta altın Belçika Frangi hep aynı birim ve değerlerdir diyebiliriz.

Latin Para Birliği üyesi her devlet altın para olarak kullanışlılık açısından en fazla "20 lik" basmışlardır; dolayısıyla altın 20 franklar gayet popüler olup halen tüm dünyada nümismatik camiada bol miktarda alınıp satılmaktadır.¹⁹

B) " 1 ALTIN FRANK "

Yukarıda 1 altın frangın resmi tarifi itibarıyle, çok küçük ebatta yanı sadexe 10/31 gr = 0,32258 gr. olduğunu belirterek tabibkatta "metal değerine eşdeğer halde" hiç darp edilmeydiğini açıkladık, zaten bu kadar küçük bir şeyin darp edilmesi ve tedavüle verilmesi olacak şey değildi.

Diğer taraftan altın frank, bugünkü Birleşmiş Milletlerin (United Nations) babası sayılabilen "Milletler Cemiyeti"nın (League of Nations) zamanında kendi bütçesi ile diğer parasal işlemlerinde kullanılmak üzere kabul ettiği para birimi idi. Milletler Cemiyeti (eski adı ile Cemiyet-i Alcavam) 1. Dünya Savaşı sonrası imzalanan anlaşmalardan biri olan Versay Antlaşması (28.6.1919'da imzalandı) hükümlerine göre kuruldu ve 1920'de faaliyete geçti; ancak 2. Dünya Savaşı sonrası 1946'da son buldu ve yetki ve görevleri ile kendisine bağlı tüm uluslararası kuruluşlarla beraber olduğu gibi yeni kurulan Birleşmiş Milletler'e ilhak edildi.

Milletler Cemiyeti, o zamanlar sadece bir adet "1 altın frangi", para birimini gerçek temsil etmek

5- a) 20'lik altın Fransız frangi, 21 mm. çapında, 6,45 gr. ağırlığında ve -1,25 mm. kalınlığında olup halen Kapalıçaşı ile Misir Çarlığı'nda alınıp satılmaktadır. Napolon Bonapart'ın 1. Konsülüğü döneminden itibaren yanı 1803'den 1914 yılına kadar geçen 111 yıllık süre içinde basılan 20'lik altın Fransız franklarının toplamı -514.380.000 adettir.

b) 20'lik altın İsviçre frankları, 1897 – 1949 arasında toplam -60.380.000 adet darp edilmişlerdir.

c) 20'lik altın Belçika frankları 1894 – 1914 arasında toplam -30.230.000 adet darp edilmişlerdir. (Çapları = 21,5 mm.dir.)

d) 20'lik altın İtalyan Lireleri 1863 – 1927 arasında toplam -11.265.000 adet basılmışlardır. (Çapları = 21,2 mm.dir)

e) 20'lik altın İspanyol Pesetası 1889 – 1904 arasında toplam -7.740.000 adet basılmışlardır. (Çapları 21,5 mm.dir)

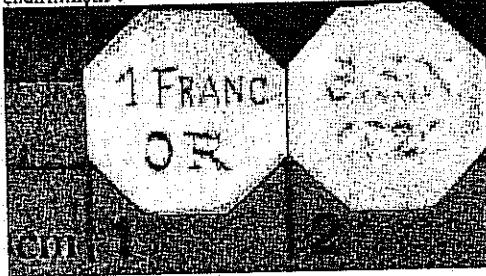
20'lik altın franklarının lirelerin/pesetaların hepsinde has altın miktarı 0,1867 onurur.

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nurüddin Gürpinar

üzerde aynen 900 milyem altından Cenevre'de Aralıkt 1921 tarihinde bastırılarak kasalarına koydu. Bu para halen Cenevre'deki Birleşmiş Millerler Kütüphanesi, Millerler Cemiyeti Arşiv ve Tarihi Koleksiyonlar Bölümünde saklanmaktadır olup düzgün sekizgen şeklindedir. Ön yüzünde "S.d.N. 1921" (S.d.N. = Societe des Nations'un kısaltılmıştır) ve arkası yüzünde ise "1 FRANC OR" (1 Altın Frank) ifadesi yazmaktadır.

Ebatlarına gelince : Kenar uzunluğu = 4 mm. ve çevresi = 32 mm. olup kalınlığı takriben 0,24 mm. dir. Arşivden elde ettiğim fotoğrafı aynen aşağıya çikarılmıştır :

C) MONTRÖ SÖZLEŞMESİ NASIL UYGULAN(M)IYOR ?

Montrö Sözleşmesi'ne göre, Boğazlarımızdan transit geçen bir ticaret gemisi Sağlık, Fener ve Tahliye sıcretleri ödemekle yükümlüdür. Bu resim ve harçlar geçen her geminin "net tonilatosu" üzerinden hesaplanır. Sözleşmede, Sağlık Resmi için beher net tonilato başına 0,075 altın frank; Fenerler hizmeti için ilk 800 net tona kadar 0,42 altın frank ve fazlası için 0,21 altın frank ve Tahliye hizmeti için ise beher net tonilato başına 0,10 altın frank olarak kabul ve tesbit edilmiştir. Bu harçlar gidiş ve dönüş seferleri için olup Boğaz'a girdiği günden itibaren altı ay geçerlidir. Altı ay zarfında gitmekleri istikametten geri dönerken, ister kuzyeden isterse güneyden olsun, boğazlardan aynı surette transit geçtikleri takdirde yeniden transit resmine tâbi tutulmazlar. Sözleşmede altın frank cinsinden kabul edilen bu "dört değer" üst sınır olup ileriki zamanlarda artırmayacakları devletimizce kabul edilmiştir.

Halen Sağlık Resmini Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü; Fener ve Tahliye resimlerini ise Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü tabşıl etmektedir.

Kısa tarihi notlar : a) Genel olarak söylemek gerekirse bizim açımızdan gemilerden alınan sağlık resimlerinin başlangıcı çok daha gerilerde gitmekte olup Osmanlı Devleti'nin gelirleri arasında oldukça önemli bir kalem teşkil ettiğini biliyoruz. Aynı gelir kalemi şüphesizki genç Cumhuriyetimiz için de yahana atılınacak önemli bir meblağdı. Sağlık resminin geçen gemilerden ne şekilde alınacağı konusu Lozan Barış Antlaşmasının 23. Maddesine dayananarak ayrıca imzalanan "Boğazların Tâbi Olacağı Usule Dair Mukavelename"ye ekli Lâhika'nın 1. Maddesinde de gayet net geçmektedir. 1800'lü yılların başlarındaki kolera salgını ve sonrası diğer salgın hastalıklar, genel sağlık konusunda ülkelerarası muhabberatı ve fikir alış verişini hızlandırmış, bunun sonucu ilk Uluslararası Sağlık Konferansı 1851'de Paris'te; 2.Uluslararası Konferans 1859'da yine Paris'te ve 3.Uluslararası Sağlık Konferans ise 1866'da İstanbul'da toplanmış ve böyle devam edip gitmiştir. Dolayısıyla bizim açımızdan sağlık resmi busus, 150 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Osmanlı Devleti sonrası Cumhuriyet devrinde de uygulama, aynen aralıklız devam etmiştir. Genç Cumhuriyetimiz, gemilerden sağlık resimlerini toplama ve bütçesine gelir kaydetme görevi ve sorumluluğunu o günkü adıyla "Hudut ve Sevahil Sıhhiye Müdüriyeti"ne vermiştir. 26 Mart 1340 (1924) tarih ve 453 sayılı "Hudut ve Sevahil Sıhhiye Müdüriyeti 1340 Senei Bütçe Kanunu" incelendiğinde şı ilginç sonuca varmaktayz : 1340 malî yılı toplam muhanmen bütçe geliri 376.339 lira 92 kuruş olup bu bütçe içinde "Gemilerden alınan tonilato rüsumu" 323.758 lira 20 kuruş gelir tahmini ile toplam gelirin % 86'sını oluşturmaktadır. Burada dikkatinizi çekmek istedığım busus esas kanunuñ dayanağı oluşturulan "500 sayılı Rüsumu Sıhhiye Kanunu"nun bu Bütçe Kanunundan takriben 1 ay sonra Meclis'te kabul edilmesidir.

b) 21 Nisan 1340 (1924) tarih ve 500 sayılı Rüsumu Sıhhiye Kanunu, gemilerden alınacak sağlık resmini net tonilato başına ve üç derece üzerinde "kuruş" cinsinden tarifermiştir. Burada Boğazlardan transit geçen gemiler için Montrö'de olduğu gibi ayrı bir tarife yoktur, her gemi beher tonilatosu başına tarifelendirilmelidir. 500 sayılı kanunun bazı maddelerine bilhâre su kanun sırlarına göre ekler getirilmiştir. (buraya konumuzla ilgili maddeleri almışınız)

i) 14-VI-1935 tarih ve 2810 sayılı "Rüsumu sıhhiye kanununa eklenecek maddelerle dair kanun". Birinci maddeye su ekler getirilmiştir : Ancak boğazlardan transit olarak geçen gemilerden safi

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nurüddin Gürpınar

tonilato üzerinden alınan bu resim yüzde yirmi beş eksik taksil olumur", "İstanbul limanında yalnız zaruri ihtiyaçlarını temin veya acenteleri ile temas etmek üzere talmatnamelerindeki hükümlere uygun olarak kısa bir zaman kalmak bu gemilerin transit sıfatını bozur". "Bu kanun 1 ikinci kanun 1935 tarihinden yürürlükte."

ii) 31-VII-1936 tarih ve 3057 sayılı "Rüsumu sibhiye hakkındaki 500 numaralı kanunun birinci maddesine bir fıkra eklenmesine dair kanun".

Birinci maddeye eklenen fıkra : "Boğazlardan transit olarak geçen gemilerin İstanbul limanında yalnız zaruri ihtiyaçlarını temin veya acenteleri ile temas etmek üzere talmatnamelerindeki hükümlere uygun olarak kısa bir zaman kalmaları bu gemilerin transit sıfatını bozur. Bu kanun 15 ağustos 1936 tarihinden muteberdir."

Burada dikkatinizi çekmek istedığım nokta Montreux Sözleşmesi'nin Meclis tarafından 3056 sayılı kanunu taşıdığını müteakip Sözleşmeye uyum sağlanması açısından hemen arkasından aynı gün kabul edilen kanundur.

iii) 31-VII-1936 tarih ve 3058 sayılı "Rüsumu sibhiye hakkındaki 500 sayılı kanuna ek kanun". Birinci maddeye eklenen fıkralar ile yeni üçüncü madde sunlardır : a) Ancak, Adalar denizinden Karadenize veya Karadenizden Adalar denizine gitmek üzere boğazlardan transit olarak geçen ve boğazlar arasındaki limanlarda tevakkuf etmeyen bilâumum ticaret gemilerinden behersaft tonilato için altın frank esasi üzerinden 0,075 (yedi büyük santim) rüsumu sibhiye alınır. b) (a)fıkrasına tevkikan rüsumu sibhiye istifa olunan transit gemiler evelce boğazlardan herhangi birine girdiği tarihten itibaren altı ay zarfında gitikleri istikametten avdet etmek üzere boğazlardan aynı surette transit olarak geçikleri takdirde yeniden transit resmine tabi tutulmazlar. c) Üçüncü madde - 2810 numaralı kanun mülküadır.

Yine burada dikkatinizi çekmek istedığım nokta, bir üst maddede açıklandığı üzere, Montrö Sözleşmesine paralel olarak 3056 ve 3057 sayılı kanunları müteakip aynı gün kabul edilen kanun olmalıdır.

Devletimiz yaklaşık son 37 yıldır, transit geçen her gemiden alması gereken parayı -ki hangi para birimi ile ödeneceği Montrö Sözleşmesi'nde çok açıcı bir şekilde kabul ve tesbit edilmiş olmasına rağmen- altın frankın cari piyasa değerine göre Türk Lirası cinsinden taksil etmemiştir ve edememektedir. Bu noktada şu soru akla gelmektedir : "Peki ama altın frank artık tedavül eden bir para olmadığına göre gemi sahipleri veya donatanları bu ücretleri filen nasıl

ödeyecektir?"

Cevabı çok basittir : Altın franktan maksat zaten altın paranın içindeki has altın metali miktarıdır, yani yapılacak iş sadece 1 altın frangın içindeki has altın miktarı olan 0,29032258 gr. alının değerini geminin Boğazlardan geçtiği günde piyasa rayicine göre Türk Lirası olarak almaktr.

Altın frangın, hepimizin milletçe zengin-falcir bilâ istrîsa çok uzun yillardan beri yastık altında sakladığı, tasarruf veya yatırım aracı olarak istediği zaman alıp satlığı, her çeşit sünnet, nişan, düğün, vb. mutlu günlerimizde hedîye olarak aldığı veya takımı, devletlerimizin bile dünya ve olimpiyat şampiyonu sporcularımıza dağıttığı 22 ayar Cumhuriyet Altınlarımızdan hiçbir farkı yoktur. Cumhuriyet altınlarını ülkemizde her gün ve hatta icabında saat başı alım-satım rayicine göre nasıl ki her yerde ve her vesile ile istediğimiz şekilde tasarruf edebiliyorsak, işte altın frank da budur ve bu kadar basittir.

Montrö Sözleşmesi'nin imzalanmasının müteakip uygulanmanın bu şekilde olduğunu biliyoruz; o yıllarda altın frank içindeki altın miktarı, alının gram kıymeti ile çarpılıyor, kolaylık olsun diye katsayı ile de çarpılıp doğrudan net meblağ şeklinde ilan ediliyordu, yani geminin net tonillatosu doğrudan bu değerle çarpılıp taksil ediliyordu, ama maalesef gayet uzun bir süredir durum böyle değildir ve her geçen gün sevkaladı aleyhimize işlemektedir.

Uygulama ("tahakkuk") ne şekilde olmaktadır? Ülkemizde geriye dönük araştırma yapmanın çok zor olduğu bilinen bir gerçekettir. Resmi daşrelerimiz ile diğer kamu kurum ve kuruluşlarının arşivlerine ulaşabilmek ve yardımcı olabilecek kişiyi bulmak ve hatta bulduktan sonra bile bilgi alabilmek ne hikmetse devcye hendek atlamaktan daha zordur; üstelik üzerinden bayağı uzun süre geçtiği için artık o günleri yaşayan ve gelişmeleri bilen ilgilişi de pek kalmayıstır. Yazılı kaynaklara dayanarak araştırma yapmak gereğinden tespit edebildiğim leadarı ile Sözleşme'nin imzalandığı tarihden bugüne doğru biraz detaylı gelelim ve Sağlık Resmi ile Fener ve Tahliye Resimleri tâhsîllerini ayrı ayrı inceleyelim :

a) Transit Sağlık resminin tâhsîlat durumları :

- 1936 yılında Sözleşmede dahi görüşmeler esnasında o günün şartlarına göre zabta geçirildiği üzere 1 altın frango takriben 40 kuruş olduğunu görüyoruz, yani buradan da meselâ 0,075 altın frank

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nuriüddin Gürpınar

3 kuruş etmektedir ki Hudut ve Sahiller Sıhhat Umum Müdürlüğü'nün geçen gemilerin beher net tonilarosunu 3 kuruşla çarparak 7.9.1946 öncesinde aynen tahsil ettiğini görmekteyiz. Zaten bu tarihlerde 1 ons altın 35 ABD doları olarak sabittir.⁽⁶⁾

- 7.9.1946 tarihinde yapılan devalüasyon sonucu 1 ABD doları 130 kuruştan 280 kuruşa çıkışına bu sefer 0,075 altın frank, 6 kuruş 86 santime çıkışmış ve tahsilat bu değer üzerinden yapılmaya başlanmıştır. 1 ons altın bu yıllarda da yine 35 ABD doları olup sabittir.⁽⁷⁾

Yapılan % 115'lük devalüasyon sonrası bütçedeki gelir kaybını önlemek amacıyla sağlam resimlerinin asgari bir mıslı artmasını elzem kılan esas hukuki dayanağı 18-VI-1947 tarih ve 5115 sayılı kanunda görüyoruz. "6" nolu Kaynak'ı tevkik eden ve yayımı tarihinde yürürlüğe giren bu kanun, 3057 ve 3058 sayılı kanunların haleğini mahfuz tutarak, diğer serbest gemiler için 500 sayılı kanunun birinci maddesindeki her üç derece tarife meblaşlarını bir mıslı artırmıştır. (ton başına 2 kuruş olan 4 kuruş; 3 kuruş olan 6 kuruş ve 4 kuruş olan ise 8 kuruşça çıkarılmıştır.) Hiç şüphe yok ki, altının TL karşılığı devalüasyon oranında arttığı için altın frangın değeri de aynı oranda artırılmıştır.

- 4.8.1958 tarihinde yapılan devalüasyon sonucu 1 ABD doları 280 Kuruştan 9 Liraya çıkışına bu sefer 0,075 altın frank, 22 kuruş 5 santime çıkışmış olup bundan böyle Hudut ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün geçen her geminin net tonilarosunu 22,05 kuruşla çarparak tahsilat yaptığına biliyoruz. 1 ons altın bu yıllarda yine 35 ABD doları olup sabittir.⁽⁸⁾

- 1966 yılında beher net tonilaro başına yine 22,05 kuruş olduğunu biliyoruz. 1 dolar = 9 TL'dir. 1 ons altın bu yıllarda da 35 ABD doları olup sabittir yani yine bire bir altın değeri üzerinden tahsilat yapmaktadır.⁽⁹⁾

- 1973 yılında beher net tonilaro başına 41,38 kuruş olduğunu biliyoruz. Bu yıl içinde 1 ons altın 42,22 ABD dolarnı çıktıından ve 1 dolar = 14,00 TL hesabıyla yine bire bir - resmi altın değeri üzerinden de olsa - tahsilata devam edildiğini görüyoruz.⁽¹⁰⁾

Nor: 10.8.1970'de dolar alış kuru resmen 14,85 TL ve 23.12.1971'de ise resmen 14,00 TL olmuştur.

6- Kaynak : MERİ DENİZ MEVZUATI, Muhittin UZEL - Reşit UĞUR, İlkinci baskı, 1966, sayfa : 390

7- Kaynak : İstanbul Eczacı Seyrîsâfîn Şirketleri ve Armatörleri Cemiyeti Elkitabı, Temmuz 1966 baskısı, sayfa : 27

8- Kaynak : İstanbul Vapur Donanaları ve Acenteleri Derneği Elkitabı, Haziran 1973 baskısı, sayfa : 27

1974 yılında beher net tonilaro başına yine 41,38 kuruş olduğunu biliyoruz. Bu yılda 1 ons altın yine 42,22 ABD doları olup, resmi dolar alış kuru 14 Mayıs'ta 13,50 TL ve 20 Eylül'de tekrar 13,85 TL olmasına rağmen çok az fark edeceğini altın değerinin bir önceki yıldaki gibi aynen korunduğu ve tarife değişikliğine gidilmediği açıkça görülmektedir.⁽¹¹⁾

Bu arada paramızdaki değer kaybı yanı dolar kurunun artışı zaman geçtikçe fazlalaşmış ve ortalaması 5-6 ayda bir yapılan devalüasyonlarla mesela 28 Ekim 75'de 15,00 lira; 2 Nisan 76'da 16,00 lira; 1 Mart 77'de 17,50 lira; 21 Eylül 77'de 19,25 lira ve nihayet 1 Mart 78'de 25,00 TL olmuştur.

- 1978 yılında beher net tonilaro başına 73,89 kuruş olduğunu biliyoruz. Bu yılda 1 ons altın yine resmen 42,22 ABD doları olup, resmi dolar alış kuru 1 Mart 1978'de 25,00 TL'ye çıkışına tarifenin buna göre bire bir piyasada geçerli olmayan resmi altın değeri üzerinden de olsa arttırıldığını görmekteyiz.⁽¹²⁾

(Not : Bu değeri söyle bulabiliyoruz : \$ 42,22 x 25 TL : 31,1035 gr x 0,29032258 gr x 0,075 = 73,89 kuruş) Dolar alış kuru 10 Nisan 79'da 26,50 lira; 12 Haziran 79'da 35,00 lira ve 25 Ocak 1980'de 70,00 lira olmuştur.

Şimdi burada durarak biraz geriye gidelim. Aşağıdaki tablolardan görüleceği üzere Amerikan Hükümeti 1972 yılında 38 yıllık bir istikrar dönemini sonrası altın ons değerini önce % 9 kadar ve sonra tekrar % 11 kadar artırmaya mecbur kalmış, buna rağmen özellikle 1973'den itibaren dünyada altının serbest piyasa değeri ile resmi değeri arasındaki fark iyicenе açılmaya başlamıştır. (9) ve (10) numaralı Kaynak'larda görüldüğü üzere, altın frangın değerini ne hikmetse ABD'nin sadece kendisi için kabul ve ilan ettiği ama hiçbir zaman bu değer üzerinden satmadığı altının resmi ons değerine göre ayarlamıştır. Sabit altın-dolar paritesine alışmış ve genellikle dünyadaki gelişmeleri sıradağla değerlendirdip tabii mevkiine koyamayan bürokrasımız için 1973'den itibaren rahatlıkla uykuya dalma dönemi başlamıştır diyebiliriz ve bu yıldan itibaren tamamen bize has gafler ve ırmırsızlık sonucu gelişen bu menfi uygulama halen gitikçe şiddetini artırarak ve çığ gibi büyümeyecek alehimize devam etmektedir.

27 Ocak 1981'de dolar alış kuru 91,90 TL

9- Kaynak : İstanbul Vapur Donanaları ve Acenteleri Derneği Elkitabı, Ekim 1974 baskısı, sayfa : 27

10- Kaynak : İstanbul Vapur Donanaları ve Acenteleri Derneği Elkitabı, Ağustos 1978 baskısı, sayfa : 37

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nurüddin Gürpinar

ve nihayet 1 Mayıs 1981'de 99,80 TL ilan edilerek bundan böyle günlük kur uygulamasına geçilmiştir. Dolar alış kur ve tarihlerinin hepsi TCMB internet sitesinden alınmıştır.

- 500 sayılı Rüsumu Sıhhiye Kanunu, 1981 yılında tamamen değiştirilmiş ve ekleri ile beraber yürürlükten kaldırılmıştır. Bunun yerini alan ve 10 Kasım 1981 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanarak 1.1.1982'den itibaren yürürlüğe giren 2548 sayılı Gemi Sağlık Resmi Kanunu'nun 3. Maddesinin ilk fıkrası : "Scrbest ve transit gemilerden, her net tonu için altın frank esası üzerinden binde 75 tutarında sağlık resmi alını" hükümlünü baizdir. Ancak bu fıkrada daha sonra 22.10.1983 tarihli Resmi Gazete'de yayımlanan 2928 sayılı kanunun 2. Maddesinin son fıkrası ile değiştirilerek şöyle yapılmıştır: "Boğazlardan transit geçen gemilerden tahsil edilecek olan sağlık resmi Montreux Sözleşmesi hükümlerine tabidir". 6.11.1981 tarihinde kabul edilen 2548 sayılı kanunun neşi ile, bu sefer yeni tarifelerin altın frank esasına göre düzenlendiğini görüyoruz.¹¹¹

b) Transit Fener ve Tahlisiye resimlerinin tahsilat durumları :

Kısa tarihi notlar : a) Fenerlerimizin tarihi ile ilgili bugüne kadar muhtelif araştırmalar dışta ve içte güzel eserler vermişlerdir. Kisaca özetlesek ülkemizde gemilerden fener rüsumunun toplanması, Sultan Abdülmecid zamanında 1855 yılında "Fenerler İdare-i Umumiyesi Müdürlüğü"nın kurulması ve bu idarenin başına aslında bu işin fikir babası olup kurulmasında birinci derecede rol oynayan ve kurduğu şirkette imtiyaz hakkını da alan Fransız güverte zabitii Marius Michel Paşa'nın getirilmesi ile başlar. İmparatorluk sınırları içinde sahiller boyunca fenerler inşa ederek işe başlayan Mösö Marius Michel (daha sonra kendisine Sultan Abdülaziz tarafından Paşa unvanı verilmiştir), Camille Collas isimli diğer bir zabit arkadaşını ortak olarak "Collas ve Michel Şirketi" ni kurmuş ve tüm imparatorluk sınırları içinde fener rüsumunu tahsil etmeye başlamıştır. Fener ücretleri bayagi yüksek tutulduğundan, bu işten kendisi ve ortağı çok paralar kazanmış ve başka sahalarlda da büyük yatırımlara girişmelerdir. Elde edilen yükseliş kâr, şirket hissedarları ile Osmanlı Devleti arasında bölüşülmüştür. 1914 yılına gelindiğinde idaresi altında Kuzdeniz'den Karadeniz'e

kadar 176 feneri çalıştırılmaktadır. Ancak Osmanlı Devleti'nin parçalanması ve geniş toprak kayipları ile İmparatorluğa ait onlarda fener bu sefer Yunanistan, Bulgaristan, İngiltere (Filistin'in kaybı dolayısıyla) ve Fransa'ya (Suriye'den dolayı) geçmesi şirketin hukuki yönünden zora sokmuştur. Osmanlı Devleti zamanında iken imtiyaz müddeti toplam dört defet uzatılmış ve neticesen Lozan'a kadar gelinmiştir. Lozan'da da aynen sağlık resminde olduğu gibi fener rüsumu da anlaşmanın ilgili maddelerinde geçmektedir. Osmanlı Hükümeti ile son olarak 14 Nisan 1913 tarihli mukavele ile 4 Eylül 1924 tarihinden itibaren 25 yıl süre ile tekrar uzatılan imtiyaz müddeti 1. Dünya savaşından dolayı baza anlaşmazlıklarla yol açınca, zamanın Müdafaâ Vekili Kâzım Paşa (Özalp) ile Fenerler İdaresi yetkilisi Mösö Kont Hober Michel de Piyerdan arasında 11 Temmuz 1939'da (1923) bir İtilâfname imzalanmış ve bu İtilâfname 3 Mart 1941 (1925) tarih ve 576 sayılı Kanunla tasdik edilmiştir. Bilâhare, genç Cumhuriyetimizce fenerlerin millileştirilmesi kararı sonucu 1939 yılında satın alınarak Denizbank Müdürlüğü bünyesine katılmıştır. Böylece 1939'da sekseniç yıllık olağanüstü bir geçmişten sonra "Collas et Michel" şirketi tarihe mal olmuştur.

b) Tahlisiye İdaresinin Osmanlı'da başlangıcının 1869 olduğunu, gemilerden rüsum alınmağa başlandığını, büyük devletlerin içinde olduğu bir kurul tarafından yönetilip içinde bir tane Osmanlı temsilcisi bulunduğu, hizmetlerin Avrupa ve Asya yakası şeklinde 2 bölge ayrıldığını ve 1880'de yeniden teşkilatlandırdığında bir adet ahşap fener gemisi ile çoğu harap halde 16 binaya sahip olduğunu ama yeniden yapılmamayı müteakip iyicene gelip büyüdüğünü, 11 tane batızsız can filikası ile 18 tane diğer ufak tekneye sahip hale geldiğini, fener gemisinin Boğaz içinden 15 mil kadar açıklık mevcut olduğunu ve içinde iki İngiliz zabit bulduğunu kısaca söyleyebiliriz. Cumhuriyet döneminde ise 14 Nisan 1941 (1925) tarih ve 617 sayılı "Karadeniz Tahlisiye İdaresinin teşkilat ve vezaih hakkında kanun", Tahlisiye idaresini Ticaret Vekâletine bağlı, hükmi sahiyeti hâzır, katma bütçeli bir mülesesî şeklinde tarif etmiştir. Ayrıca 6 Nisan 1926 tarih ve 800 sayılı "Karadeniz Boğazı tahlisiye idaresinin 1926 senesi bütçe kanunu" ilginçtir. 1 Mart 1926'dan geçerli on aylık bir bütçe kanunu olup toplam münhammen gelir 189.975 TL dir. Bunun 186.642 lirası "Karadeniz boğazından mürur eden sefaîn ve meraklıpten beher rüsum tonasi başına beş kurus hesabıyla tahmin kilnan rüsumu tahlisiye" şeklinde ifade

11- Kaynak : İstanbul Vapur Donanaları ve Acenteleri Derneği Elkitabı, Ocak 81 baskısına ek 25.11.1981 değişikliği, sayfa 38

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank “Franc Germinal”

A.Nurullah Gürpınar

edilmiştir; buradan o zamanlar tahlisiye rüsumunun gemilerden beher net ton başına 5 kuruş taksil edildiğini anlamaktayız.

Sözleşme'nin imzalanması ve yürürlüğe girmesini müteakip altın frank değeri üzerinden bire bir aynen taksil edildiğini biliyoruz. Fener rüsumu için net tonilato başına sırasıyla 16,80 kuruş (0,42 AF x 40 kuruş) ve 8,40 kuruş (0,21 AF x 40 kuruş) taksil edilmiştir.¹² Tahlisiye rüsumu için ise net tonilato başına 4,0 kuruş (0,10 AF x 40 kuruş) alınmıştır.¹³

- Yine aynı şekilde 1946 ve 1958 devalüasyonları sonucu altın francın değerinin aynen devalüasyon oranında Sağlık Resmi'nde olduğu gibi ayarlanmış olduğundan asla şüphe etmemek gerekit. Bu arada Denizcilik Bankası T.A.O. 11.11.1964 tarihli Resmi Gazete'de yayımladığı yeni tarifesini 20.11.1964'den itibaren yürürlüğe sokarak, transit fener ücretini 0,42 altın frank için 123,44 kuruş; 0,21 altın frank için 61,72 kuruş ve tahlisiye ücretini ise 0,10 altın frank için 29,38 kuruş olarak ilan ederek geçen gemilerin net tonilatolarını doğrudan bu meblağlarla çarpıarak tarifeyi revize etmiştir. Bu değerleri zaten (7) nolu Kaynak'ta da görmekteyiz. Dikkat edilirse bu meblağlar bir ABD doları içindeki resmi altın değerini bire bir yansıtmaktadır.

O günkü şartlarda 1 ons altın = 35 Dolar esasya ile dolar kurunun 9,- TL olduğu göz önüne alındığında, basit bir hesapla mezkür ücretlerin doğru olduğu görülmektedir.

- Yine (8) nolu Kaynak'tan, aynen Sağlık Resmi'nde olduğu gibi, 1973 yılı için resmi dolar kuru ile resmi altın fiyatına göre artışlarını yapıldığını görmekteyiz. Aynı değer (9) nolu Kaynak'ta devam etmektedir.

- 1978'de (10) nolu Kaynak'tan bu sefer rakamların 413,80 kuruş ile 206,00 kuruş ve Tahlisiye resmi için ise 98,52 kuruş olduğunu ve yine bunların Sağlık resmi'nde olduğu gibi aynı paralellikte yani 1 ons altının resmi değerine göre hesaplandığını görüyoruz.

- 1981'de ise Denizcilik Bankası T.A.O.'ya alt Fenerler ve Tahlisiye Ücretleri Tarifesi'nin bu sefer altın frank cinsinden kabul ve ilan edildiğini görmekteyiz. ki (11) nolu Kaynak da bunu tevsiik etmektedir.

12- Kaynak : DENİZBANK Fenerler Tarifesi, T.C. İKTİSAT VEKĀLETİ NEŞRİYATI, Tarifeler Bürosu Reisiği, Seri : 5 No: 11 ; Ankara 1938.

13- Kaynak : DENİZBANK Tahlisiye Tarifesi, T.C. İKTİSAT VEKĀLETİ NEŞRİYATI, Tarifeler Bürosu Reisiği, Seri : 5 No: 12; Ankara 1938.

Sene	1 Ons Altının Resmi Fiyatı (US\$)	Alun/Gümüş Fiyat Oranı
1800	19,39	15,60
1840	20,67	15,70
1890	20,67	20,00
1900	20,67	33,50
1923	20,67	32,00
1929	20,67	39,00
1930	20,67	53,00
1934	35,00	72,00
1936	35,00	77,00
1940	35,00	99,75
1960	35,00	38,00
1970	35,00	21,00
1971	35,00	27,00
1972	38,00	34,75
1973	42,22	38,20
1982	42,22	47,25
2000	42,22	56,00
2009	42,22	71,00

1 ons altın = 31,1034768 gram veya 1 gram = 0,0321507446 troy ounces

Sonuç olarak diyebiliriz ki, devletimiz Boğazlarından geçiş ücretlerini Sözleşmeyi müteakip 46 yıl boyunca altın frank esası üzerinden - velevci yaklaşık son 10 yıl düşük resmi ABD altın değeri üzerinden de olsa- taksil etmiş ve hiçbir devletin de itiraz etme gibi bir girişimi veya cesareti olamamıştır.

- TDİ Kıyı Emniyeti İşletmesi'nin 1990 baskısı "Fenerler ve Tahlisiye Ücretleri Tarifesi" Kitapçığının 12.sayfasında Fenerler ücreti için katsayılarının sırasıyla \$ cinsinden 0,338646 ve 0,169323 olarak; Tahlisiye ücreti için ise katsayıının net tonilato başına \$ 0,08063 olduğunu görüyoruz. Yetkililerin bu katsayınlarda yillardır değişiklik yapınca gibi sâmiî bir girişimi olmadığı için Kıyı Emniyeti Genel Müdürlüğü'nün Fenerler ve Tahlisiye Ücretleri Tarifesi'nde 2010 yılı itibarıyle hâlen geçerliliğini aynen korumaktadırlar.

Dolar - Altın paritesinin sabit olduğu zamanlarda pek fazla bir kayıp yoktur. Altın fiyatının birebir Amerikan dolara bağlılığı yani 1 ons altın = 35,00 veya 42,22 ABD doları olduğu ve silinen sürdürülebildiği yıllarda zaten pek bir şey fark

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank “Franc Germinal”

A.Nurüddin Gürpinar

Sene	1 Ons Altın <u>Gerçek Ortalama Piyasa Fiyatı (US\$)</u>
1969	41,51
1970	36,41
1971	41,25
1972	58,60
1973	97,81
1974	159,74
1975	161,49
1976	125,32
1979	307,50
1980	612,50
1982	376,00
1983	424,00
1990	385,00
2000	280,10
2005	446,00
2006	606,00
2007	699,00
2008	768,00
2009	950,00

etmemekte veya büyük ölçüde bir kaybımız yoktu; bu durum 70'li yılların başlarına kadar fazla bir kayıp yaratmadı denebilir. Döviz kurları sabit olduğundan ve altının resmi değeri ile serbest piyasa değeri aynı (veya çok yakın) kaldığı müddetçe herhangi bir kayıp veya zarardan pek bahsedilemez.

ii) Montreux Sözleşmesi'nin üzerinden 75 sene geçmiştir. Özellikle son 30 yıl içinde Boğazlardan geçen gemi adedi, büyüklükleri ve dolayısıyla tonajları da çok artmıştır. Bu durumda gelir kaybımızı görevlilik ve değerlendirebilmek amacıyla birazlık da hızlı bir şekilde tarih içinde yolculuğa çıkararak altının 1800 yılından itibaren 200 yıllık serüvenine kısaca bir göz atalım. Altının seyi Tablo 1 ve Tablo 2 olarak verilmektedir.

Bu arada hemen hemen tam 170 yıl boyunca yani 1970'lere kadar Amerikan Hükümetinin lant etiği resmi fiyat ile Newyork Borsasındaki altın değeri aynı seviyede kalmıştır. Bilahare, dünyadaki birçok ekonomik güçlüklerle ilaveten Amerika'nın Vietnam savaşından yonik çökmesi sonucu özellikle muazzam

artan savaş masrafları yüzünden Amerikan Hükümeti, ABD Merkez Bankasının garantiörüндeki meşhur “ver 35 doları al 1 ons saf altını” kuralını rafa kaldırılmış ve 1 ons altın 8/5/1972'den itibaren 38. dolara ve 12/2/1973'ten itibaren de 42,22 dolara çıkarmak durumunda kalmıştır. Bu yıldan itibaren de 1 ons altının resmi fiyatı ile uluslararası altın borsalarındaki gerçek piyasa fiyatı arasındaki fark iyicene açılmasına başlamıştır. Bu na rağmen ABD Hükümeti halen 2010 itibarıyle altının resmi fiyatını ons başına 42,22 dolar olarak kâğıt üzerinde muhafaza etmektedir. Ancak hepimizin her gün yaşadığı ve gördüğü üzere altının ons fiyatı gerçek piyasa şartlarında 2010'da 1400 dolarları bile aşmıştır.

Diğer taraftan bugünkü durum hakkında bir fikir verebilmek amacıyla 1970'den itibaren altının yıllık gerçek uluslararası ortalaması piyasa değerlerini ise Tablo-2'de göremektesiniz. Bittabii 2010 yılına altı yıllık ortalaması değeri bu yıl göreceğiz. Mevcut altın/gümüş oranı ise son duruma göre ~ 51/53 olarak alınabilir.

ii) Uzun yillardan beri ve halen transit geçen gemilerden bahis konusu Sağlık, Fener ve Tahlişije ücretleri net tonilato başına ABD Doları cinsinden alınmakta olup, altın frank beher net ton başına sabit bir katsayı ile çarpılarak devletimizce dolar birimine çevrilmiş bulunmaktadır. Aslında günlük kur veya rayiç değer üzerinden olmak kaydıyla ücretlerin altın karşılığı olarak TL, dolar vb. cinsinden alınmasında hiçbir mahzur olmadığı gibi devletimizin kaybı da yoktur, ancak fiiliyattha 1983 yılından itibaren uygulanmaka olan katsayı 1 altın frank = 0,8063 Dolar kabulu ile inanılmaz düşük bir değerde hesaplanmaktadır.⁽¹⁴⁾

Tersen hesaplandığında 1 gr altın = 2,77725 Dolar tekabül etmekte olup bugünkü piyasa tabiriyle 1 ons altın = 86,38 dolar şeklinde hükümetimizce sabitlenmiş demektir.

1 gr. altının ortalaması değeri 1982/1983'te bile 12/13 dolar idi, bugünlerde ise 43/44 dolardan aşağı olmadığı göz önüne alınırsa bu hesaplamaların mantığını ve ısrarını siz sayın okuyucuların takdirine bırakıyorum.

Bu katsayı, Hudur ve Sahiller Sağlık Genel Müdürlüğü'nün "Montreux Sözleşmesi"nde tonilato başına 0,075 Altın frank olarak belirlenen Resim'de sözü edilen altın frangın Türk parası karşılığının ne

14- Kaynak : İstanbul Vapur Donanımları ve Acenteleri Derneği Port Handbook, May 1983, sayfa : 37

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nuriddin Gürpınar

şekilde hesaplanması gerektiğini" bir yazı ile T.C. Merkez Bankasına sorması sonucu çıktı. Merkez Bankası cevaben günümüzde geçerli olmayan altın frank para birimini şu formüle göre hesaplayın demiştir :⁽¹⁵⁾

Dikkat edilirse, Merkez Bankası altın

hesap yapılmaya başlanmıştır. Dikkat edilirse \$ 86,38 gerçekten yadışık olarak 350 doların dörtte biri yapmaktadır. Ancak zaman içinde altının ons değeri 800 dolarları, 1000 dolarları ve 1400 dolarları çöktün aşmış (gramı 40 dolarları geçmiş) ama biz hala 28 yıl öncesinin %75 indirimini uygulamaktayız. !!!! Buradan basit bir hesapla şu sonuca varırız :

1 Altun Frank =	0,290322 gr. (altın frank içindeki altın gramı)	= 0,3941 ABD Doları alış kuru (ABD doları içindeki altın gramı)
-----------------	--	---

frangın değerini burada 1 ABD doları içindeki altın gramına göre (1 ons altın = 42,22 ABD doları kabul ile) hesaplamıştır. Nitelikle 1982 yılında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nden Prof. Tahir Çağa, o tarihte 1 ons altının serbest piyasaya şartlarına göre hesaplandığında Türkiye'nin alması gereken paranın takibini 1/10'unu aldığı ileri süterek (ki o yillarda 1 ons altın 42,22 doların yaklaşık 9/10 katına kadar çıkmıştı) Komutanlar ve Hükümet nezdinde girişimlerde bulunarak rayic değerine göre artırılması için uğraşmış ve onun girişimleri sonucu Balkanlar Kuru Gizli bir kararname çüktararak altının dünya borsalarındaki kuru esas alınmak suretiyle uygulanmasını kararlaştırmıştır.⁽¹⁶⁾

Ancak özellilide kendi armatörlerimiz başta olmak üzere denizcilik camiasından gelen şiddetli itirazlar sonucu (ki özellikle Rusya Federasyonuna ait bazı gemilerin ödeme yapmadan geçip gittiği ve yıllar sonra dahi borçlarını ödedemeleri Türk Makamlarınca bilinen bir gerçekdir !) maalesef hükümetimiz geri adım atarak halen uygulanmakta olan katsayıyı kabul etmiştir. Bu katsayı aslında 1983 yılı için kabul edilmiş, ancak halen hiç ellenmeden yanı arttırmadan uygulanmaktadır. İlk bakışta Merkez Bankasının ileri sundüğü formüle göre çıkan 0,3941 katsayısına göre bir misli daha yüksektir, ama yine de o gündük altın rayicinden beş misli kadar düşüktür.⁽¹⁷⁾

Hükümetimize 28 sene önce kabul edilen formüle göre tahminimce bılıhassa dış dünyaya "sizlere % 75 indirimli olarak Montréö'yu uygulayacağız" sözü verilmiş olsa gerek ki o tarihlerdeki 1 ons altının yaklaşık değeri olan 350 doların dörtte biri oranında

piyasa değerinin ¼ ü üzerinden alacağımıza dair söz vermişlik, gerçekten \$ 86,38/\$ 350 = ~ % 25 yapmaktadır; halbuki bugün için mesela 86,38/1350 = % 6,4 yapmaktadır yani gerçek cari değerinden % 24 indirimli almaktayız. Bu gidişle yakında bedava geçecekler biz halâ seyretemekteyiz. Ayrıca burada şu noktaya çok dikkat edelim: Sakın bu hesaplamalardan biraz daha indirim yapılmış gibi olduğunu diğer birde % 75 den %94'e çikmada indirim oranının 19-20 puan daha attmasına göz yumduğumuzu bilan zannetmeyiniz, 28 yıl önce kabul ettiğimiz % 75 indirim oranını sadece bize has bir mantık garabeti ve vurdumduymazlıkla kendiliğimizden dünyada eş benzeri görülmemiş bir şekilde bugünlere % 400' lere çıkartmışız demektir !!

1 altın frank içinde 0,29032258 gr altın olduğu ve bugün için 1 gr. altının rayic değerinin ~43/44 dolar etiği hesabıyla, 1 altın frangın en basit hesapla bili 12 dolar yaplığı meydandadır, yani devletimiz Boğazlardan transit geçen her gemiden geçiş ücretlerini sınırlilik 15/16 misli düşük almaktadır. Altının onsu 1400 dolar aşısından 16 misli düşük kalmaktadır. Altın fiyatlarının ortalaması iniş ve çıkışlarına göre bile en azından yuvarlak bir hesapla her halükarda asgar 12 kat düşük aldığımız aşıldardır.

Diğer taraftan geçen zaman içinde bazı tarihi gerçeklerde de maalesef göz ardı etmememiz gerekiyor. Şöyle ki: Stratejik önemi dolayısıyla tarihi boyunca birçok devletin ilgi alanı içine giren veya büyük devletlerin istahlarını kabartan Boğazlarımız, statüsü sürekli olarak anlaşmalarla değiştirilmeye çalışılan ve özellikle biz Türklerden koparılmaya çalışılan çok önemli bir geçiş yoldudur. İstanbul'un fethi ile başlayan mutlak Türk hakimiyeti 300 yıl kadar sürmüştür ancak 21 Temmuz 1774 tarihinde imzalanan Küçük Kaynarca

15- Kaynak: MONTREUX ve TÜRKİYE, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınlarından, İstanbul, 1997, sayfa : 24 - 27

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nuriüddin Gürpinar

Anlaşması'nın 11. maddesi gereği Karadeniz mutlak Türk Gölü olmaktan çıkarık bundan böyle Osmanlı Devleti, ilk defa olarak Rusya'ya ticaret gemilerinin Akdeniz'e geçiş müsaadesini vermek zorunda kalmıştır.¹⁶

Boğazlarla ilgili yaklaşık 20'nin üzerinde Millelerarası Anlaşma vb. vardır. Bu anlaşmaların sonucusu ise bu yazida bahsettiğimiz 1936 tarihli Montreux Sözleşmesidir. Dolayısıyla bugün için geçiş ücretlerinin - gittikçe her gün artan tehlikeli yük ve tanker trafiği dolayısıyla dünyanın incisi İstanbul'un ve İstanbul halkınının günün her saatinde çok büyük tehlikelere maruz kaldığı gerçegini de daima göz önünde tutaraktan - gerçekten çok komik kıldığı ve mevcut Sözleşme'deki tarifeye uyulması gereklidiye düşünsek bile, globalen dünyamızda açıkça söylemek gerekirse "fenni, askeri ve ekonomik yönünden dünya çapında çok güçlü bir devlet haline gelmediğe" uluslararası arenada nazik ve hassas dengelerin bizi zor durumda bırakabileceğini de bileyim.

Maalesef bugüne kadarlı bilgisizliğimiz veya geçmişten ve tarihten hiç ders almama huyumuz, ileri görüşsüzliğimiz, meraklılığımız vb. sonucu bu noktalara gelmiş durundayız. Bir üsteki paragrafta belirttiğim, Rusların o zamanlar ödeme yapmadan Boğazlardan geçip gittiği en yüksek seviyedeki devlet

Tablo-3	
1 Gram 995 ayar altının Resmi Gazeredeki alış fiyatları (TL)	
7.1.1986	6250,00
7.6.1986	7825,00
6.12.1986	9950,00
7.1.1987	10130,00
6.6.1987	12570,00
8.12.1987	17900,00
7.1.1988	18100,00
7.6.1988	19880,00
7.12.1988	24750,00
7.1.1989	24550,00
18.2.1989	24200,00

16- Kaynak: Devletlerarası Hukuki ve Siyasi Tarih Meinleri, Prof. Nihat Ermiş, TTK Basımevi, 1953, Cilt: 1, sayfa : 125

("... İbu Rusya gemileri tilccar sefayıntue dahi Devlet-i Aliyenin canibinden ruhsat virile Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e mîtrur ve amme-i sevâhil ve kıyılarının limanlarında maruzzikir deryalar ittilasında...")

www.turkishbanknotes.info

ilgillerimizin malumudur, ama kimse "dur bağlam" parayı ödemeden nereye gidiyorsun yoksa seni Boğaz'da durdururum veya en azından dönüşe geçirmem" diyememiştir. Türkdir siz sayın okuyucunundur. Çok yakın geçmişimizi ve tarihimize özellikle Boğazlar üzerindeki tam siyasi hakimiyetimizi ancak Montrö ile elde edebildiğimizi de asla unutmuyalım.

Şu "altın hesabını" başka bir açıdan irdeleyerek gafler uykusuna nasıl dalındığına bu yöneden de birazlık bakmış olalım. Meselâ Resmi Gazete'de 1986 yılından itibaren her gün -aynen döviz kurlarında olduğu gibi- saf altının günlük alım-satım değerleri verilimeye başlanmıştır ve en azından 3 yılı aşkın bir süre 18 Şubat 1989'a kadar devam etmiştir. İlân edilen değerler 995 ayar altın için verilmiş olup, aslında tam has altın için binde beş oranında artırılmalıdır gereklidir, ancak 995 milyem altın zaten uluslararası standartlara göre kabul edilmiş alt limit olduğu için, aradaki fark kolaylıkla ihmal edilebilir ve İlân edilen bu değerler bizim bu yazımızın konusu açısından has altın gram değeri olarak rahatlıkla alınabilir. Günlük İlân listelerinden Tablo-3'de altı aylık ara ile bazı alışlıklar yapılarak ve altının günlük fiyatları verilerek kaybümüz dâha o tarihlerde neler olduğu vurgulanmak istenmiştir.

[Bilgi notu : Bugün için Darphanemizce basılan gram altınlar 995 ayar olarak basılmaktadır. Özellikle ileri ülkeler basıkları saf altın külceleri ve sikkeleri (bullion coins) % 99,99 safiyette darp etmektedirler; bu aynı zamanda o devletlerin prestijleri demektir; ancak muhtemel rekor Kanada Darphanesi'nde olup Mayıs 2007'de pek özel 29.999 safiyete ulaşmışlardır.]

Burada görüldüğü üzere, hiçbir zahmet çekmemeksin altının günlük değeri verilmesine rağmen -ki otomatikman altın frank içindeki altının değeri ilgili resmi birimlerce biliniyor hale gelmiş demektir- ilgili dairelerin altın frangın değerinin ayarlanması hususunda bir gayret göstermedikleri sonucuna nöt bir şeilde varmaktayız. Mârafâh bu arada uyarlı bazı bürokratların hakkını yemeyelim, onların üstlerini ikaz ederek işin vahametini zaman zaman kibarca aktarmış olduklarıdan hiç şüphe etmemekteyiz, ancak onların samimi gayretlerinin de hükümetler nezdinde, ne hikmetse, hiç dikkate alınmadıkları bugün geldiğimiz noktadan belli değil midir?

Yine de şâbsî kanaatim odur ki, Montrö'nün tarifelerle ilgili mali hükümleri gayet iyi savunularak ve eski ludret ve kararlılığını ortaya koymak çok hakkı olduğumuz bu konuda, mevcut tarfedede

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nurüddin Gürpinar

gündük altın değerini üzerinden olmasa bile, (yani 1982'de yaptığımız gibi on sene kadar uyuduktan sonra uyanarak geçiş ücretlerini bir gecede pat diye yaklaşık 10 kat artırmaksızın) mevcut ticari ilişkilere de zarar vermeyecek şekilde katsayıivedilikle değişimdir, TL veya özellikle dolar eşdeğeri üzerinden rahatlıkla zamanımızın şartlarına uygun "makul" bir artışa gidebilir. Gayer tabii bu artış yapıldıktan sonra yürütlük tarihi için gemi armatörü, donanın ve işletmecilerine de mutlaka müsamip bir süre tanınması gereklidir; meselâ ilanını müteakip 2 ay sonra yürürlüğe girecektir vb. gibi.

Şahsi önerim şimdilik derhal ve hiç tereddüt etmemeksin en azından 1.3.2011'den geçerli 1 gr altın = 20 dolar veya 1 AF = 6 \$ seviyesine çıkartmaktadır; böylece Montrö Sözleşmesi hükümlerine göre şimdilik en azından %45'ini almış oluyoruz. Müteakip yıl başından itibaren de biraz daha artırarak mesele 1 AF = 10 \$ yapmayı hedefliyoruz; böylece en azından ons başına 1070 dolarlara çıkmış oluyoruz. Bu artışın Boğazlarımızdan her gün artarak geçen özellikle tehlilkeyi yük taşıyan ham petrol, LPG, LNG gemilerinin geçişlerini de bir miktar frenleyebileceğini ve diğer alternatif taşıma metodlarını gündeme getirerek dünyayı incisi efsiz İstanbul'u bizim tehlilcilerden biraz da olsa uzak tutmağa faydalı olabilir veya en azından kamuoyunu ve kitleleri bu konuda daha dikkatli ve duyarlı olmağa sevk edebilir diye düşünmektediyim.

Örnek : A) Karadeniz'den Akdeniz'e geçen 85.000 DWT'lik bir tanker için hesaplama yapalım ve bu tankerin net tonilatosu 30.000 olsun. (ücretler her iki yönden 6 ay için geçerlidir)

i) Bu geminin Montrö Sözleşmesine göre Sağlık Resmi : $30.000 \times 0,075 = 2.250,-$ altın frank ve Fenerler Resmi ise 6.468,- altın frank ve Tahlisiye Resmi ise 3.000 altın frank yapmaktadır. Geçtiği gün itibarıyle dünya piyasalarında 1 ons altınının değeri \$ 1.275 olsun, bu durumda 1 gr. has altın ~41,00 \$ demektir, dolayısıyla 1 altın frank içindeki altının değeri: $0,29032258 \text{ gr.} \times \$ 41 = \$ 11,90$ etmektedir. Dolayısıyla bu örnek gemi için Sağlık Resmi USD 26.775,00 ; Fener ücreti USD 76.969,20 ; Tahlisiye ücreti ise \$ 35.700,00 yapmaktadır.

ii) Filli ve gerçek duruma gelince : Örneğimizdeki aynı tanker bugün transit geçtiğinde şöyle ödemektedir :

Sağlık Resmi için \$ 1.812,- ; Fener Resmi için \$ 5.215,15 ; Tahlisiye resmi için \$ 2.418,90

odemektedir. Yani yaklaşık 14,75 kere düşük tabşıl etmektedir.

B) Akdeniz'den gelip Karadeniz'e transit geçen ve net tonilatosu 4.379 olan bir kuru yük gemisi için hesap yapalım:

i) Bu geminin Montrö'ya göre Sağlık Resmi $4.379 \times 0,075 = 328,43$ Altın frank; Fenerler resmi 1.087,59 Altın frank ve Tahlisiye resmi ise 437,9 Altın frank yapmaktadır. Geçtiği gün itibarıyle 1 gr. has altın \$ 41,00 olsun, dolayısıyla Sağlık resmini USD 3.908,32 ; Fenerler resmini USD 12.942,32 ve Tahlisiye resmini ise \$ 5.211,01 olarak ödeyecektir.

ii) Filii ve gerçek duruma gelince : Aynı kuru yük gemisi bugün transit geçtiğinde şöyle ödemektedir :

Sağlık resmi için USD 264,49 ve Fenerler resmi için USD 876,92 ve Tahlisiye ücreti olarak da USD 353,08 ödemektedir, yani yine yaklaşık 14,75 defa düşük tabşıl etmektedir.

Not : Aslında herhangi bir gemi için örnek hesap bile yapmaksızın hükümetimize 1 ons altın = \$ 86,38 şeklinde sabitlenmiştir ve en basit hesapla bile altının değeri ons başına 1.300 dolarları geçtiğinden $1.300/86,38 = 15$ sonucuna kustumeden ulaşmaktrayız. Altının değeri arttıkça zararımız misli ile orantılı olarak artmaktadır. Onsu 1.400 doları geçince bu sefer 16 misli eksik almış oluyoruz vs. Yukarıdaki gerçek gemi örnekleri zararımızın bugün için ne mertebede olduğunu okuyucuya kolaylıkla gösterebilmek ve izah edebilmek için verilmiştir.

D – MEVCUT ULUSLARARASI DURUM

1) i) Uluslararası Ödemeler Bankası, [Ing.: Bank for International Settlements (BIS); Frn.: Banque des Règlements Internationaux (BRI); Alm.: Bank für Internationalen Zahlungsausgleich (BIZ)] 1930 yılında merkezi İsviçre'nin Basel şehrinde olmak üzere kuruldu ve BIS kendi hesap birimi olarak Altın Frangi kabul etti. Bankanın kuruluşu 1930 tarihli Lahey mutabakatına dayanmaktadır olup "merkez bankalarının bankası" olarak uluslararası alanda görev yapmaktadır. Her ne kadar fiziki olarak darp edilmiş altın silke bulunmamasına rağmen, ve üstelik BIS üyeleri de bugüne kadar hiç itiraz etmediklerinden, kendi iç hesaplarında altın frangi daima kullanıa geldi ve sistemi çok güzel işledi. BIS altın frangi 1.4.2003 tarihine kadar hesap birimi olarak kullanıldı ancak bu tarihten sonra IMF'nin hesap birimi olan SDR'ye

www.osmanliparalari.com

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nurüddin Gürpınar

(Special Drawing Rights – Özel Çekme Hakkı) çevirdi.

ii) BIS'in kurulduğu tarihte İsviçre Frangi çok yakın olarak 1 onsun yüzde biri saf altına eşdegerdi, yani 1 ons altın çok yaklaşık 100 Frank idi ve BIS İsviçre Altın Frangını kullanarak hesaplarını hal ve fasıl ediyordu. 1936'da İsviçre parasını devalüe etmesine rağmen BIS altın frangi eski orijinal değerini üzerinden aynen kullanmaya devam etti.

iii) O zamanlar 1 İsviçre Altın Frangi 0,29 gram saf altına eşitlenmişti ki bu miktar 1/100 onsun birazcık altındadır. Gerçekte ise 1/107,24137 ons veya 0,0093237 ons dur. İşte bu miktar o günden bugüne Altın Frangın resmi değeri olarak değişmemeden gelmiştir. Diğer tarafından Altın Frank İsviçre'nin artık resmi tedavül para birimi de değildir. İsviçre Frangi 1977 de kısmen altına bağlanmış ve nihayet 18.4.1999 tarihinde yapılan Anayasa Referandumu ile İsviçre Hükümeti altına dayalı her türlü münasebeti sona erdirmiştir.

iv) Konvertibilitesi : Altın frank % 100 konvertibl olup tesbit edilen nispeti üzerinden altın metallene eşdegerdir.

2) IMF (International Monetary Fund - Uluslararası Para Fonu)

Uluslararası Para Fonu Temmuz 1944'de kurulmuş olup tarihi gelişimi içinde Ocak 1976'da altının para birimi olarak kabul edilmemesi ilkesini kabul etmiş ve bu kararı 1.4.1978 resmen yürürlüğe sokmuştur. Buna rağmen Rio de Janeiro'da yapılan konferansta uluslararası para biriminin değiştirilmesi ile ilgili teklifler reddedilmiş ve altın frank o gün için nazarı olarak kalmıştır. Ancak yine aynı Konferans esas kurlarda ve Milletlerarası Muhaberatça'da (bilhassa denizcilikte gemilerin sahil radyo istasyonları yapıkları ile radyo telgraf, radyo telefon, radyo teleks vb. görüşmelerinde) kullanılmak üzere para biriminin IMF'nin hesaplama birimi olan SDR (Special Drawing Rights – Özel Çekme Hakkı) üzerine vaz edilmesini kararlaştırmış ve 1 SDR = 3,061 Altın Frank bağlantısını kabul etmiştir, yani 1 SDR = 0,888671 gr. has altına eşitlenmiştir. Dikkat edilirse bu eşitlik, kabul edildiği 1969 yılı itibarıyle, 1 ons altının resmen 35 ABD doları olarak kabulu esasına yani 1 ABD Doları içindeki birebir altın miktarına dayanmaktadır. (31,1035gr. / \$ 35,- = 0,88867) Ancak Bretton Woods sisteminin 1973'de çökmesiyle mîteakip, SDR bir "ortak para sepeti" şeklinde hesaplanmağa başlanmıştır ve bugün için Euro, Japon Yeni, İngiliz Poundu, ve Amerikan

Dolarının belirli katsayı ile harmanlanması ile hergün IMF tarafından hesap ve ilan edilmektedir.

3) "FRANC POINCARE "

Bu yazımızın amacı Montrö Sözleşmesinde geçen altın frangi yani Franc Germinal'ı tanıtmak id. Ancak uluslararası literatürde bir altın frank daha vardır ve bunun adı "Franc Poincare" dir. Karşıklığa sebebiyet vermemesi açısından okuyucuya kısaca bilgi verme ve aydınlatma mecburiyeti doğmuştur.

Franc Poincare da 900 milyem altından (21,6 ayar) ama **65,5 miligram** ağırlığındaki hesaplama birimi olup muhtelif uluslararası anlaşmalarda mali mesuliyet sınırlarının tayin ve resbitinde kullanılmakta olan hesaplama birimidir. Önceleri tam olarak altın Fransız frangına eşit idi, ancak 1920'lerden sonra bu durum ortadan kalkmıştır. 1. Dünya Savaşı ile beraber Fransız frangının değerini çok kaybetmesi ve Latin Para Birliğinin de sona ermlesi sonucu, 5.6.1928 tarihinde zamanın Fransa Başbakanı Raymond Poincare frangın değerini hemen hemen % 500 oranında devalüe ederek Fransız para birimi olan frangi yeniden tanımlamış ve ona izafeten "Franc Poincare" adını almıştır. Dikkat edilirse "Franc Poincare" içindeki altın miktarı ("0,05895 gram") çok yaklaşık olarak işbu yazımız konusu olan altın frangın içindeki altının % 20'si kadardır ki bu da hemen hemen % 500 devalüasyona tekabül etmektedir. Franc Poincare da Eylül 1936'da tarihe gömülmüştür.

Zararın tazminin şekli ülkeden ülkeye değişiklik göstermekte olup, pek çok ülke altının cari piyasa fiyatını üzerinden hesaplayarak ödeme yapmakta fakat bazı ülkeler ise hala altının eski resmi fiyat üzerinden hesaplamaktır ve tazminde bulunmaktadırlar. Bu durum eski altın standartından gelen bir uygulama olup geçerli borsa fiyatının çok altında kalmaktadır. Mali mesuliyet sınırı için, mesela 1929 Varşova Sözleşmesine göre, örnek bir hesaplama ile açıklamaya yaramamışım.¹⁷

Örnek : Londra - İstanbul arasında THY ile uçuşunuzda bir bavulunuzun kaybolduğunu varsayılmı. THY'ca ödenecek tazminatın hesabı önceleri şöyle yapılmakta idi : Ülkemizin de taraf olduğu Varşova - Lahey Konvensiyonu ile Türk Sivil Havacılık Kanunu'nun ilgili maddelerine göre ödenecek tazminat miktarı kayıtlı bagajın beher

17- Kaynak : T.C. YARGITAY Onbirinci Hukuk Dairesi, E.1990/5647; K. 1992/2015; Tarih : 21.2.1992

Türk Boğazlarından Geçiş Ücreti : Altın Frank "Franc Germinal"

A.Nurüddin Gürpinar

kilogramı başına 250 Franktur. [*(Warsaw Convention, Madde 22.2.b) : "in the carriage of registered baggage, the liability of the carrier is limited to a sum of two hundred and fifty francs per kilogramme"*] Kayıp bavulunuzun ağırlığı tari etiketine göre 18 Kg. olsun. Uluslararası Taşıma Konvansiyonunda bahsedilen bu frank 65,5 miligram ağırlığındaki 900 milyemlik (21,6 ayardaklı) altın franktur. Yani bu altın frangın içindeki has altın miktarı $0,05895 \text{ gr.}$ olup bu durumda : $250 \text{ frank} \times 0,05895 = 14,7375 \text{ gr. has altın yapar.}$
Altının gramını 60,- TL alalım. Binaenaleyh havayolunun mezkur kayıp bagajınız için ödeyeceği tazminat miktarı : $18 \text{ Kg} \times 14,7375 \text{ gr/Kg} \times 60,- \text{ TL/gr} = 15.916,50 \text{ TL tutumakta id.}$

Diger taraftan 1929 tarihli Varşova Sözleşmesini büyük ölçüde revize eden Montreal Sözleşmesi - ki 2.5.1999 tarihinde imzalanmış ve 4.11.2003 tarihinde yürürlüğe girmiştir. kayıp/hasarlı bagaj için tazmin sınırı IMF üyesi bir ülkenin vatandaşları içino beher yolcu başına (kilogram başına değil!) 1.000 SDR olarak değiştirilmiştir. [*Maddde 22 : In the carriage of baggage, the liability of the carrier in the case of destruction, loss, damage or delay is limited to 1,000 Special Drawing Rights for each passenger.*] Diger taraftan aynı tazmin sınırı IMF'ye üye olmayan veya IMF kurallarını kabul etmeyen ülke vatandaşları için kayıp/hasarlı bagaj tazmin sınırını beher yolcu için (kilogram başına değil!) 15.000 altın franga çıkarmıştır. Bu ise cari piyasa fiyatından hesaplanırsa, 1.000 SDR'den çok daha fazla tazminat almak anlamına gelmektedir.

[$15.000 \times 0,05895 \text{ gr} = 884,25 \text{ gr. altın değeri demektir. Cari piyasa yaklaşık USD } 37.000,- \text{ yapar ki bu meblağ her zaman } 1000 \text{ SDR'nin çok çok üzerindedir, ancak 1 ons } = \$ 35,- \text{ alınırsa aynı seviyeler demektir.}]$

Son olarak Franc Poincaré'in yerine pek çok yerde SDR'nin ikame edildiğini tekrar vurgulayarak tarihi açıdan hesaplama birimi olarak kabul edildiği bazı uluslararası sözleşmelerin sadece adını vererek yazımızı bitirelim :

- Convention for the Unification of Certain Rules Relating to International Carriage by Air, Warsaw 1929
- International Convention on Civil Liability for Oil Pollution Damage, Brussels 1969
(Petrol Kirliliğinden Doğan Zararın Hukuki Sorumluluğu ile İlgili Uluslararası Sözleşme)
- International Convention on the Establishment

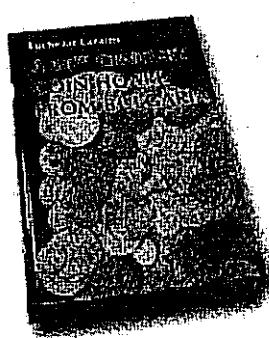
of an International Fund for Compensation on Oil Pollution Damage, Brussels 1971
- International Convention on Limitation of Liability for Maritime Claims, London 1976
(Deniz Alacaklarına Karşı Mesuliyetin Sınırlanması Hakkında 1976 Tarihli Millelerarası Sözleşme)

Bulgaristan'da
bulunan
16.yüzyıldan
kalma
Osmanlı definesi

Yazar :

Luchezar

Lazarov

Ayrıntılı bilgi için
www.ottomancoins.com

www.osmanliparalari.com